

A zenei és képzőművészeti alkotások bemutatása és a gyerekek gyűjtőmunkája egy tanítási óra keretében

Tanítási óráinkat a tanterv, valamint a tanmenet határozza meg. Az utóbbitől esetenként el is térhetünk. Ha szükséges, menet közben is beiktathatunk gyakorlóórát, amíg a felzárkózás meg nem történik, és a tanulók képességét illetően a továbbhaladás feltételei meg nem valósulnak. Ez a lassítólag ható tervezés, munka, olyan erőgyűjtést jelent a tanulók számára, amely a későbbiekben bőségesen kamatozik.

A központilag kiadott tanmenetjavaslat természetesen módosításokkal, kiegészítésekkel bővítve válik igazi segédeszközzé, hiszen a jó tanítási óra alapja a jó tervezés. A kiegészítések jelölésére ajánlatos különböző szín használata. A szaklapokban megjelent cikkek jegyzékét, melyek az adott témakörhöz vagy egy-egy tanítási óra anyagához konkrétan kapcsolódnak, jelölhetjük pl. zölddel, az ajánlott könyvek jegyzékét piros színnel, kékkel a képzőművészeti alkotásokat, feketével pedig a zenei műveket, melyeket a tanítás során szemléltetésként alkalmazunk.

Az alábbiakban közölt óravázlattal azt szeretném illusztrálni, hogyan szerveztem meg az adott órát, mennyiben igyekeztem hozzájárulni a zenei és képzőművészeti alkotások bemutatásával a gyermekek személyiségének gazdagításához, és milyen mértékben építettem a gyerekek gyűjtőmunkájára Jelky András rabszolgaságra jut c. olvasmány feldolgozása során (4. osztály).

A TANÍTÁSI ÓRA MENETE

Számonkérés: Kötelező házi feladat ellenőrzése, értékelése osztályozással. A Búcsúszimfónia c. olvasmány szöveghű olvasása hangosan, a tartalom elmondása részletesen és tömören. (2 tanuló beszámoltatása.) A számonkéréskor a hangos olvasásnál az értékelés szempontjai: tempó, helyesség, értelmesség. Az olvasmány tartalmának tömör elmondásánál a tanuló lényegkiemelő, tömörítő képességét értékeltem.

Differenciált házi feladat ellenőrzése, értékelése pontozással. Az olvasmány 1. részében az igék, a 2. részében a főnevek, a 3. részében a melléknevek, és a 4. részben a névmások aláhúzása, kikeresése volt a feladat. Az ellenőrzés a következőképpen történt. Az 1. és a 2. résznél visszhangstaféta olvasással, a 3. és a 4. részből csak a mellékneveket, ill. a névmásokat olvasták fel a tanulók.

Gyűjtőmunka ellenőrzése, értékelése pontozással.

A tanulók előzetes feladat alapján a következőket gyűjtötték:

— „Jó, ha tudod” elolvasása, 110. o.

— Hevesi Lajos: Jelky András kalandjai c. könyv.

— „Rabszolga” címszóról rövid jegyzet készítése.

— Sík Endre: A fekete Afrika története c. könyvből egy idézet leírása.

A kutatómunkára nevelés fontos feladat. A gyűjtőmunkával a tanulók motiválása, a kiegészítő információszerezés a cél. A tanulók e tevékenységének igen nagy a

jelentősége, hiszen ez az alapja későbbi tanulmányaiknak is. Ezáltal aktívan vonhatjuk be őket a tanítás-tanulás folyamatába. Ezt a munkát nem ajánlatos kötelezővé tenni, ez legyen inkább önkéntes. Annak ellenére, hogy nem kötelező, a tanulók mégis rendkívüli lelkesedéssel, szorgalommal, aktivitással végzik folyamatosan, egész éven át. Azt tapasztaltam, hogy a tanulók az oktatásban való érdekelttségük folytán, a gyűjtőmunka végeztetésével, nagy aktivitással, alkotó módon, egyre növekvő önállósággal vettek részt a tanítási-tanulási folyamatban. A tanulók gyűjtőmunkái (képek, könyvek, újságcikkek, jegyzetek, hanglemezek, diafilmek) gazdagítják a tanítási órákat. E tevékenység nevelő ereje abban is rejlik, hogy amikor számot adnak a bűvárkodás, a kutatás eredményéről, érdeklődve hallgatják meg egymást. A bűvárkodó, kutató-, gyűjtőmunkáról a beszámoltatást, az ellenőrzést és értékelést folyamatosan végzem a tanítási óra elején. Miután tájékozodom a gyűjtési anyagról, az óra menetében az arra aktuális helyen és mértékben használom fel.

Célkitűzés: Jelky András rabszolgaságra jut c. olvasmányt fogjuk olvasni. Ki volt Jelky András? (Bajai szabólegény. 1754-ben kezdte meg kalandos utazását.) Jelöld az időszalagon 1754-et!

Hol van Baja? Mutasd meg a térképen! (A térkép használata igen fontos a földrajzi tájékozottság céljából.)

Közlés: Baján, a mesébe illő sorsú szabólegénynek szobrot emeltek. Nyissátok ki a könyveteket a 110. oldalon! Itt látható a világjáró, nagy lendületű lépése bronzba öntve.

Utasítás: Kérlek, mutasd fel, és ismertesd Hevesi Lajos: Jelky András kalandjai c. könyvét! (Jelky András bajai szabólegényből lett kalandos életű, világjáró, aki hazajövet német nyelven írta meg életrajzát. Hevesi Lajos magyar átdolgozásában izgalmas olvasmány. Ajánlom, vegyék ki a könyvtárból, olvassátok el, érdekes képzeletbeli utazásban lesz részetek.)

(Nagyon fontos, hogy a tanulók maguk is végezzenek könyvismertetést, könyvajánlást.)

Utasítás: Olvasd fel a rabszolga címszóról írt jegyzeted!

(Rabszolga: A rabszolgatartó tulajdonát képező, kizsákmányolt dolgozó, aki saját személyével, termékeivel a legcsekélyebb mértékben sem rendelkezett. Maga, családja, és minden tárgya a tulajdonosáé, aki életét is elvehette.) A tanuló saját véleménye: iszonyú, kegyetlen, állati sorban éltek a rabszolgák. De jó, hogy ez már a múlté!

Utasítás: Olvasd fel Sík Endre: A fekete Afrika története c. könyvből való idézetet! („Amikor a rabszolgakaraván a partvidék felé haladt, a rabszolgák nyakára értelmetlenül súlyos jármokat akasztottak vasláncokkal, amelyek testükbe vágódva éles sebeket okoztak. A rabszolgák az éhségtől, kimerültségtől félholtan meneteltek, még elegendő vizet sem kaptak, és ki voltak téve a napszúrás okozta halál veszélyének.”) A tanulók megnyilvánulásai: borzalmas, rettenetes! Még elképzelni is rossz, hogy ez megtörtént!

Közlés: Az ősközösség felbomlása után kialakult osztálytársadalmak első formája a rabszolgaság. A rabszolgatartó rendben a társadalom két alapvető osztálya a rabszolgatartók és a rabszolgák. A XVII—XVIII. század gyarmatosítói Afrikából, a törzsfőnökökkel kötött szerződés alapján, tömegével hurcolták el a rabszolgákat, első sorban Dél-Amerika ültetvényeire. A XVI. századtól a XIX. század végéig, kb. 15 millió embert hurcoltak el rabszolgának. Ez több, mint Magyarország egész lakossága!

Utasítás: Mutasd meg a térképen Afrikát és Amerikát! Jelöld az időszalagon a XVI. sz. elejét és a XIX. sz. végét!

(A rabszolgaságra vonatkozó rövid közléssel kettős céloom volt, egyrészt, a ta-

nulók ismereteinek a bővítése, másrészt a tanulók érzelmére való hatás. Az irodalomnak a zene, a képzőművészet integrálása mellett hasznos a természet- és társadalomtudományokkal való kapcsolata is. Pl. Az adott kor történelmi hangulatának, életérzésének, gondolatvilágának felidézése.)

Műalkotás bemutatása: Michelangelo: Rabszolga c. szobra. Poszter IV. sorozat. Az applikációs táblára helyezem.

Közlés: Michelangelo olasz szobrász, festő, építész és költő, a világ egyik legnagyobb művészeinek egyik alkotása a Rabszolga-szobor, amely 2 méter magas, márvány az anyaga. Rajzórán részletesen fogjuk elemezni. Mit érzel? Mit fejez ki ez a szobor számodra? (A görnyedt hát a szolgaságot, az elnyomást, a megaláztatást, a kiszolgáltatottságot.)

Érdeklőség ismertetése: (Az olvasási munkafüzet 57. oldalán található. Egy tanuló hangosan felolvassa. „Ma már elképzelhetetlen, hogy az egyik ember a másikat pénzért megvegye... stb.”)

(Nagyon fontos, hogy a tanítási órán minden tanuló figyeljen. Ehhez viszont a tanulókat meg kell nyernünk, érdeklétté kell tennünk őket a munkában, fel kell keltenünk az érdeklődésüket, színvonalasan kell együtt dolgoznunk, hogy munkánknak valóban legyen eredménye, és közben jól is érezzük magunkat. Megfelelő hangulatot, oldott, kellemes légkört kell teremtenünk ahhoz, hogy a tanulók bátran merjenek megnyilatkozni érzéseikről, merjenek véleményt mondani, állást foglalni. Köztudott, hogy a tanítási órán a pedagógus felkészültségének a függvénye a rend és a fegyelem, az utóbbi tulajdonképpen a meghatározója is.)

Hirdetés olvasása. Nyissátok ki a tankönyvet a 114. oldalra! Olvasd fel hangosan a hirdetést! Mit érzel a szöveg hallatán? (Iszonyú! Megalázó egy emberről azt mondani, hogy „jól kezelhető, emberies természetű”, mintha nem is emberről lenne szó, hanem állatról.) Mikor jelent meg ez a hirdetés? (1768-ban.) Jelöld az időszalagon! Hol jelent meg? (Angliában.) Mutasd meg a térképen Angliát!

Utasítás: Olvasd el némán, figyelmesen az olvasmányt, és az olvasási munkafüzet 58. oldalán található rajzok segítségével készítsd el az olvasmány vázlatát a füzetedbe! A számodra ismeretlen szavakat, kifejezéseket húzd alá halványan, ceruzával!

Differenciált feladat: Aki kész, az húzza alá az első részben a főneveket pirossal!

A szöveg önálló elemzéséről. A szöveg önálló elemzésével az a célunk, hogy a tanulók minél előbb maguk fedezzék fel az ismereteket, jussanak el az általánosításokhoz, rögzítsék emlékezetükben az olvasottakat, hogy képesek legyenek a reprodukálásokra. Ezért olvasási órákon a bemutató olvasást ne alkalmazzuk gyakran, hogy a tanulók akusztikai segítség nélkül, önállóan értsék meg a szöveget, végezzék el az események sorának vizsgálatát, a szöveg részekre bontását, a gondolategységek jelölését, a lényegkiemelést, vázlatírást. A vázlatkészítés, a gondolategységek lényegének összefoglalása, egy mondatban való kifejezése kiválóan segíti a megértést és az emlékezetbe vésést.

Igen fontos a tanulók készségfejlesztése során az állandó tevékenykedtetés mellett a munkájuk folyamatos ellenőrzése, értékelése. Minden önállóan, jól megfogalmazott vázlatpontot piros ponttal értékelek, melyet az olvasási füzet lapszélére írok a jó vázlatpont mellé. 20 pont elérése után ötöst kap a tanuló. A pontok összegezésére különösebb energiát nem fordítok, hiszen a tanulók figyelemmel kísérik saját munkájuk eredményét, s jelzik adott időben az elért pontszámot. Ez az értékelési eljárás rendkívüli módon inspirálja a tanulókat az önálló, jó munkára. A szöveg gondolategységenkénti bontására vonatkozó feladatsor megvalósításával, az egyes fokoza-

tok tudatos alkalmazásával sikerült elérnem, hogy 4. osztályos tanulóim tanév végére képesek voltak egy adott olvasmányt teljesen önállóan, zömmel jól, gondolattegyeségekre bontani, és arról vázlatot készíteni.

Gyakorlás: Az 1. rész visszhangstaféta olvasása. (A differenciált feladat, a főnevek kikeresésének ellenőrzése.) Egy tanuló olvas egy mondatot, a másik pedig csak a mondatban levő főneveket ismétli.

Feladat: Figyeld meg az olvasmány hangulatát! A feladat számonkérése. Milyen az olvasmány hangulata? (Az egész olvasmány nagyon szomorú, hiszen úgy adták-vették az embereket, mint az állatokat. Pl. Florio kapitány fogait úgy vizsgálta a vevő, mint a csikóét szokás.)

Összefoglalás: Az olvasmány tartalmának rövid, tömör elmondása a vázlat alapján.

A tanulók számára ajánlott irodalom: (A tanító végzi az ismertetést.) Harriet Beecher: Tamás bátya kunyhója, R. Szabó Jenő: Polgárháború Észak-Amerikában (Képes Történelem-sorozat), Verne Gyula: Észak Dél ellen. (Az ajánlott könyvek bemutatása után emlékeztetőül a könyvek íróját és címét felírom a táblára.)

Ezzel a módszerrel a célunk kettős. Az olvasási kedv felkeltése azokban a tanulóknak, akik ritkán, rendszertelenül olvasnak; valamint az olvasási kedv fenntartása, fokozása azoknál, akik már rendszeresen, folyamatosan olvasnak. Ha a tanítványainknak csak a tankönyv lenne a műveltség egyetlen forrása, akkor az anakronizmusnak tűnne korunkban. A könyvtár, az iskolai könyvtár szerepe ezért felmérhető. Mi a könyv szerepe az anyanyelvi órákon? Munkaeszköz, ajánlott olvasmány, forrásmunka, illusztráció.

Zenehallgatás: Mire vágyik a szolgáorban élő ember? (Szabadságra.) Hallgassuk meg Verdi Nabucco c. operájából a Szabadságkórust! Figyeljétek meg az elnyomott nép szabadság iránti vágyát! (Megjegyzés: Az egyik kislányra olyan hatással volt ez a zene, hogy az édesanyjával megvetette az előbb említett lemezt.)

Közlés: Verdi, Giuseppe a XIX. században élt (1813—1901), nagy olasz zeneszerző, az egyik legnagyobb operakomponista. A Nabucco c. operában történelmi témát dolgoz fel. A zsidó nép 50 évig élt babilóniai fogságban. Az elnyomott nép szabadságáhitata csendült fel az előbb hallott kórusműben.

Az anyanyelvi óráknak kapcsolatban kell lenniük a társzművészetekkel, hiszen a korszerű oktató-nevelő munka nem nélkülözheti a komplex órák élményszerűségét, az összefüggések megláttatását, a tanulók gondolkodásában a komplex látásmód kialakítására való törekvést. A sokoldalú szemléltetés mélyebb nyomot hagy a tanulóknak, sokoldalúvá, széles látókörűvé, a szép iránt érdeklődővé nevel. Céлом a komplex esztétikai élmény nyújtása. Arra törekszem, hogy minél több anyanyelvi órán megvalósuljon az ilyen értelmű komplexitás. A zeneiség egész énünket, környezetünket áthatja. A klasszikus zenehallgatás megszerettetése fontos feladatunk, hogy életünk szebb és gazdagabb legyen ezáltal.

Házi feladat: Mindenki számára: A Jelky András rabszolgaságra jut c. olvasmány olvasásának gyakorlása. A következőkre ügyeljétek: a szövegű, pontos olvasásra, a megfelelő ütemre, a folyamatosságra, a helyes kiejtésre és a mondatvégi írásjeleknek megfelelő hanglejtésre. A szövegtartalom tömör és részletes elmondása önállóan.

Differenciált házi feladat egyéni, szabad választás alapján; — Az olvasmány 2. részében az igék, a 3. részben pedig a melléknevek kikeresése, jelölése aláhúzással. (Ez a feladat a 3. osztályban megismert szófajok, valamint a 4. osztályban tanult igék felismerésének gyakorlását szolgálja.) — Az olvasási munkafüzet 57. old. 2. feladata. (Rajz készítése az afrikai piacról. A tanulók képzeletének fejlesztése.)

— Mf. 58/2. Dramatikus játék Florio kapitány megvásárlására. Törekedjete a megfelelő mimikára és mozgásra!

Az átélés legmagasabb fokát a dramatizálás, az események eljátszása jelenti a tanulók számára. Az önkifejezés kiváló módja, amikor a tanulók szóbeli kifejezése párosul a megfelelő mimikával és mozgással. A szereplők figyelik társaik játékát, alkalmazkodnak egymáshoz. Dramatizálásra csak cselekményben gazdag, érzelmileg átélt és tartalmában, mondanivalójában jól megértett olvasmányt választottam. A tanulók alkalomadtán azt is eljátszották, hogyan cselekedtek volna, ha az adott korban élnek. A felkészülésre megfelelő alkalom nyílik a napköziben, ahol elegendő idő is áll rendelkezésre. A dramatikus játék során a tanulók gondolkodását is fejlesztjük az okok keresésével, az összefüggések megláttatásával. A konfliktus teremtésével véleménynyilvánításra, cselekvő állásfoglalásra készítjük a tanulókat. A történet folytatásával, átalakításával a tanulók kombinációs készségét fejlesztjük.

Előzetes gyűjtőmunka a következő óra anyagához.

Megjegyzés: A következő óra gyakorlóóra. Mf. 56. old. Témája: Csokonai Vitéz Mihály: A szabadság c. versrészlete. A megszemélyesítés.

— Olvasd el az Írók, képek c. kötetből a Csokonai életéről, munkásságáról szóló részt, készíts róla **jegyzetet!**

— Kölcsönöld ki a könyvtárból a Csokonai-kötetet!

— A szabadság témával kapcsolatban gyűjts képet, cikket, könyvet, zenét!

— Szótárból keresd ki a szabadság címszót, és készíts jegyzetet!

Értékelési szempontok: Az osztály munkája, magatartása, egyéni munka.

A leírtakból tükröződik — úgy vélem — a napi nevelő-oktató munkám során és a tanítási órákon végzett készségfejlesztő tevékenységem. Az eredmény is, a kudarc is, egyaránt mindig munkám jobbítására inspirál, soha semmi nem veszi el igazán sem a kedvemet, sem a hitemet a jövő nemzedékért végzett munkámban. Ez az optimizmus ad erőt és megújulást minden új tanév kezdetén, egy-egy új osztály tanításakor.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. OPI, Bp., 1981.
- [2] *Hernádi Sándorné—Dr. Kunoss Judit:* Magyar nyelv és irodalom. Tanmenetjavaslat, 4. osztály. A Tanító, 1985/8.
- [3] *Hernádiné Hámorszky Zsuzsanna:* Olvasási munkafüzet. Magyar nyelv és irodalom általános iskola 4. osztály. Tankönyvkiadó, Bp., 1987.
- [4] *Hevesi Lajos:* Jelky András kalandjai. Bp., 1976.
- [5] *Sík Endre:* A fekete Afrika története. Bp., 1976.

DR. PACSAI IMRE

Nyíregyháza

Az individuális tanulói tevékenység formálása programozott nyelvi anyaggal

Az idegennyelv-oktatás sajátos átmeneti szakaszának vagyunk tanúi napjainkban. Az általános iskolai nyelvvoktatásban jelentkeznek újra legélesebben a problémák, ahogy az eddigi átmeneti időszakokban eddig is a közoktatás e területe tükrözte legélesebben az ellentmondásokat. A nyugati nyelvek oktatásának lehetősége, az orosz